

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

BOSNIEN OCH HERCEGOVINA – Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer; situationen per den 15 maj 2021

I. SAMMANFATTNING

Bosnien och Hercegovina är en demokrati med regelbundna allmänna val. Landet har ett i huvudsak bra rättsligt ramverk till skydd för de mänskliga rättigheterna, men det komplexa och starkt decentraliserade styrelseskicket bidrar till att efterlevnaden brister på flera områden. Antagande, genomförande och övervakning av lagstiftning är överlag komplicerat och tungrott. Inte sällan blockeras processerna med hänvisning till någon av de tre konstituerande folkgruppernas intressen.

Bosnien och Hercegovina är ett potentiellt kandidatland till Europeiska unionen.

Rättsstatens institutioner utsätts tidvis för hårt tryck, även från politiskt håll. Avgöranden av Europadomstolen och konstitutionsdomstolen efterlevs inte konsekvent. Exempelvis har landet ännu inte ändrat grundlagen så att andra folkgrupper än de konstituerande (bosniaker, bosnienserber och bosnienkroater) ska kunna väljas till presidentrådet och till parlamentets överhus, i strid med Europadomstolens avgörande. Korruption förblir ett utbrett problem.

Lagar som reglerar yttrande-, press-, - och informationsfrihet håller god standard och landet har utvecklade mekanismer för mediernas självreglering. Utrymmet för journalister och människorättsförsvarare att verka kringskärs dock alltjämt av hat och hot. Media är till stor del uppdelad enligt etniska linjer, och ägarförhållandena är inte transparenta, vilket skapar dåliga förutsättningar för oberoende och granskande

journalistik. Den komplexa politiska och administrativa strukturen försvårar framväxten av ett starkt och integrerat civilsamhälle.

Krigets fasor påverkar mer än 25 år efter fredsavtalet fortfarande människors levnadsförhållanden. Ca 96 000 personer är alltjämt registrerade som internflyktingar och 3 000 personer lever ännu i tillfälliga förläggningar. Den etniska segregering som orsakades av kriget har befästs med åren och försvårat åtnjutandet av mänskliga rättigheter, inte minst för de runt tio procent av befolkningen som tillhör nationella minoriteter. Förhärlikande av dömda krigsförbrytare av den egna etniciteten förekommer. Framsteg har skett gällande ansvarsutkrävande, men många förövare av lägre rang är fortfarande ostraffade. Många brottsoffer, inklusive de tusentals kvinnor som utsattes för våldtäkt och annat sexuellt våld, har ännu inte fått upprättelse.

Diskriminering av kvinnor förekommer på flera plan. Jämställdhet är inte prioriterat politiskt och efterlevnaden av befintlig lagstiftning är ofta bristfällig, inte minst när det gäller att lagföra och motverka det utbredda våldet i hemmet. Lagen förbjuder diskriminering på grund av sexuell läggning och könsidentitet. Efterlevnaden är dock bristfällig och hbtqi-personer utsätts fortsatt för hot, våld och diskriminering. Romer och personer med funktionsnedsättning utsätts för diskriminering, exempelvis vad gäller tillgången till hälsovård, utbildning och arbete. Viktiga ändringar i antidiskrimineringslagen har gjorts och attacker mot religiösa byggnader rapporteras ha minskat.

II. RÄTTSTATENS PRINCIPER

Enligt Europarådets kommission för demokrati genom lag (Venedigkommissionen) är Bosnien och Hercegovinas rättssystem det mest komplexa och decentraliserade i Europa, med fyra rättssystem som har utvecklats parallellt (ett på statsnivå, ett i vardera entitet och ett i det autonoma Brčko-distriktet). På statlig nivå finns endast en konstitutionsdomstol (med en andel internationella domare) samt en statsdomstol och åklagarkammare som hanterar mer omfattande fall av krigsförbrytelser, korrupcion och organiserad brottslighet. En stor del av

lagstiftningen härrör från Jugoslavientiden och från lagar utfärdade av det internationella samfundets Höge representant, vilket ökar komplexiteten.

Allmänhetens förtroende för rättsväsendet är mycket lågt. Politisk inblandning som utmanar domstolars och åklagares självständighet, oberoende och opartiskhet förekommer, inte sällan med etniska förtecken. Ledande politiska partier drivs av en nationalistisk agenda med fokus på de tre konstituerande folkgruppernas rättigheter, vilket får återverkningar på flera statsbärande institutioner. Särskilt allvarliga blir konsekvenserna för rättsväsendet. Bosnien och Hercegovina har successivt fallit i *World Justice Projects Rule of Law*-index till plats 64 år 2020. Det politiska ledarskapet i Republika Srpska har under 2019–2020 fortsatt att underminera de statliga domstolarnas integritet. Bland annat genom att öppet motsätta sig konstitutionsdomstolens avgörande, vilket fastställt att Republika Srpskas firande av den 9 januari som entitetens nationaldag är diskriminerande mot de invånare i entiteten som inte identifierar sig som bosnienserber.

High Judicial and Prosecutorial Council (HJPC), den statliga domstols- och åklagarmyndigheten, är det högsta organet i Bosniens rättssystem. Myndigheten utser domare och åklagare och hanterar klagomål och disciplinförfaranden. HJPC har de senaste åren fått skarp kritik av EU-kommissionen, och en revidering av lagen som styr HJPC ligger för närvarande i parlamentet för antagande. Om lagändringen antas i sin nuvarande form bedömer EU-kommissionen att den skulle innebära en anpassning till europeisk standard och bidra till att stävja korruption inom rättsväsendet, bland annat genom att domare och åklagare blir skyldiga att öppet redovisa sina tillgångar.

Domstolarna är överbelastade, vilket begränsar medborgarnas tillgång till rättvisa. För närvarande belastas rättsväsendet av över två miljoner oavgjorda mål, varav 1,9 miljoner rör oreglerade skulder. År 2020 var handläggningstiden per mål i snitt 418 dagar. Såväl Europadomstolen som landets konstitutionsdomstolar har i ett flertal fall funnit kränkningar av rätten till prövning utan skäligt dröjsmål. Effektiva medel för verkställande av civilrättsliga domar saknas.

Politiker anklagas inte sällan för maktmissbruk och korruption, men ytterst få fall leder till åtal, och än färre till fällande domar. Landet föll i *Transparency Internationals* korruptionsindex år 2020 till plats 111 (från plats 89 år 2018). Den statliga anti-korruptionsmyndighetens samordnande mandat är svagt och effektiv övervaknings- och utredningskapacitet för korruption inom offentliga företag och vid offentlig upphandling saknas. Viss lagstiftning till skydd för visselblåsare finns. Ett antal rekommendationer av Europarådets grupp av stater mot korruption (GRECO) har ännu inte genomförts, särskilt vad gäller finansiering av politiska partier och jäv.

Rättssäkerhet

Bosnien och Hercegovinas grundlag ger individen ett omfattande skydd, särskilt vad gäller medborgerliga och politiska rättigheter. Enligt grundlagen är Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna direkt tillämplig i landet och har företräde framför all annan lagstiftning. Det komplexa rättssystemet försvårar dock ett fullt genomförande av de lagstiftade skyddet för de mänskliga rättigheterna över hela landets territorium.

Grundlagen fastställer rätten till en opartisk prövning i civil- och brottmål, men det förekommer att politiska partier och organiserad brottslighet påverkar rättssystemet, både på entitets- och statlig nivå. Lagen föreskriver att den anklagade har rätt att betraktas som oskyldig tills motsatsen bevisats, rätt att utan dröjsmål informeras om anklagelser och rätt till en rättvis och öppen rättegång. Vid allvarliga brott har den anklagade även rätt till offentligt juridiskt biträde. I de flesta fall respekteras dessa rättigheter. Systemet med rättshjälp är under uppbyggnad.

I allt väsentligt saknas det inom rättsväsendet särskild kompetens för att utreda och lagföra sexuella och könsbaserade brott, sådana brott leder sällan leder till fällande domar.

En fristående ombudsmannaorganisation, som utses av en parlamentarisk kommitté, tar emot klagomål från enskilda om kränkningar och kan utfärda icke-bindande rekommendationer. Platserna i institutionen fördelas jämnt mellan de tre konstituerande folkgrupperna

(representanter från andra folkgrupper kan inte utses). Processen är dock icke-transparent och politiserad. Ett flertal internationella övervakningsinstitutioner har rekommenderat att institutionen ska stärkas och ges befogenhet att företräda enskilda i domstol i diskrimineringsfall.

Straffrihet och ansvarsutkrävande

Det råder fortsatt en utbredd straffrihet för brott begångna under kriget 1992-1995. Det gäller bland annat en del av de ansvariga för folkmordet i Srebrenica, de ansvariga för de omkring 7 000 personer som försvann under kriget och som fortfarande saknas. Det gäller även de ansvariga för det stora antalet våldtäkter och annat sexuellt och könsrelaterat våld som begåtts under kriget.

Den Internationella krigsförbrytartribunalen för forna Jugoslavien (ICTY) avvecklades i slutet av år 2017 och kvarvarande mål har överförs till Mekanismen för de internationella tribunalerna (MICT). Under de senaste åren har ett antal större mål avgjorts, till exempel mot bosnienserberna Radovan Karadžić och Ratko Mladić och bosnienkroaten Jadranko Prlić. Ett antal mål har även överförts till statsdomstolen.

Många förövare av lägre rang förblir dock ostraffade och många brottsoffer har ännu inte fått upprättelse och gottgörelse. I september 2020 antog landets ministerråd en reviderad nationell krigsbrottsstrategi. Otillräcklig finansiering, brist på personal, politiska hinder, brist på bevis och tillgängliga vittnesmål leder dock till en betydande eftersläpning och att många ärenden avslutas utan rättslig prövning. Under 2019–2020 väckte den nationella Åklagarmyndigheten 25 åtal mot 48 personer. Utmaningar kvarstår vad gäller en effektiv fördelning av mål och skydd för brottsoffer och vittnen i hela rättssystemet. Utlämning av eftersökta misstänkta mellan Bosnien och Hercegovina och de övriga länderna i regionen förhindras av begränsningar i utlämningsavtalen. Ifrågasättande av domstolars avgöranden och förhärlikande av dömda krigsförbrytare från den egna etniska gruppen förekommer även på hög politisk nivå.

Endast ett fåtal av de uppskattningsvis 20 000–50 000 kvinnor som utsattes för våldtäkt och annat sexuellt och könsrelaterat våld under

kriget har fått upprättelse och gottgörelse i rättsprocesser. Ytterst få domar har hittills avkunnats, drygt hundra fall är under utredning. Brottsoffer och barn födda efter krigstida våldtäkt fortsätter att utsättas för stark stigmatisering. I de flesta fall behöver brottsoffer driva separata civilrättsliga skadeståndsmål, vilket kräver avidentifiering av offret och riskerar att bli finansiellt kostsamt. Krigsveteraner ges större möjligheter till ersättning än krigsoffer och ersättningen skiftar mellan olika delar av landet.

FN:s kommitté för mänskliga rättigheter har kritiserat att den föreslagna lagen om upprättelse för tortyroffer ännu inte antagits, liksom frånvaron av ett landsomfattande program för skadestånd till offer för konfliktrelaterade sexuella övergrepp samt en strategi för övergångsrättvisa. I augusti 2019 konstaterade även FN:s kommitté mot tortyr att landet bryter mot sina internationella åtaganden i dessa avseenden.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Bosnien och Hercegovinas styrelseskick är starkt decentraliserat. Landet är uppdelat i de två entiteterna Federationen Bosnien och Hercegovina (Federationen) och Republika Srpska samt det autonoma distriktet Brčko. Federationen är i sin tur uppdelad i tio kantoner. Republika Srpskas befolkning är dominerande bosnienserbisk medan Federationens är dominerande bosniakisk och bosnienkroatisk. Brčko-distriktet är multietniskt och direkt underställt den statliga nivån. Statens grundlag var ursprungligen en bilaga till det fredsavtal som förhandlades fram i Dayton 1995 och utformades i huvudsak för att få stopp på kriget, snarar än för att bygga en välfungerande stat. Grundlagen innebär att många samhällsfunktioner faller under entiteternas, kantonernas och det autonoma distriktets ansvarsområden. Den statliga politiska makten är svag och har i huvudsak endast mandat på det utrikespolitiska och finanspolitiska området. I övrigt har den statliga regeringen, ministerrådet - med en ordförande och nio ministrar - närmast en samordnande roll. Ett trehövdat presidentråd väljs också i samband med allmänna val: en bosniak och en bosnienkroat väljs från Federationen och en bosnienserb från Republika Srpska. Detta återspeglar ytterst faktumet att hela det

politiska systemet är uppdelat efter de tre konstituerande folken. Detta är i vissa avseenden diskriminerande, vilket Europadomstolen slog fast 2009 i fallet *Sejdic-Finci*. Att Bosnien och Hercegovina efterlever detta domslut är ett av EU:s krav för att landet ska kunna bli kandidatland till EU-medlemskap.

Det internationella samfundet har alltjämt en fastställd roll vad gäller landets politik och säkerhet, inklusive vissa exekutiva befogenheter. Efterlevnaden av fredsavtalet (Daytonavtalet) övervakas numera i de militära delarna av en EU-insats (EUFOR Althea) och i de civila delarna av en Hög representant. Den får sitt mandat från ett råd (*Peace Implementation Council*) bestående av företrädare från det internationella samfundet. Den Höge representanten har mandat att införa och ändra lagstiftning samt att avskeda politiker och tjänstemän som motverkar fredsavtalet (de så kallade Bonn-befogenheterna).

Allmänna val hålls vart fjärde år. Då väljs representanterna i det trehövdade presidentrådet, ledamöterna i parlament på statlig, entitets- och kantonal nivå samt presidenten i Republika Srpska. Regeringar bildas på respektive nivå utifrån valresultatet. Allmänna val hölls senast 2018, men politiska blockeringar kopplade till den etniska representationen har lett till att regeringar fortfarande saknas för Federationen och för två kantoner. Valdeltagandet har de senaste två valen legat omkring 50 procent, och varit något högre i Republika Srpska än i Federationen. Nästa allmänna val hålls 2022.

Lokalval hålls också vart fjärde år, men två år efter det allmänna valen. De senaste lokalvalen hölls i november 2020. Den 8 juli 2020 antog Bosniens parlament förändringar och tillägg till vallagen, inklusive genomförandet av Europadomstolens dom *Baralija v. Bosnien och Hercegovina*, i vilken domstolen slog fast att det var ett brott mot mänskliga rättigheter att val inte hållits i Mostar. Det innebär att lokalval kunde hållas i Mostar den 20 december 2020, för första gången på tolv år.

Enligt de internationella organisationer som har övervakat valen i landet har de i huvudsak genomförts på ett transparent och demokratiskt sätt. Rapporter om enstaka våldsamheter och valfusk har dock förekommit,

inklusive rapporter om röstköp, otillbörlig påverkan på väljare och inkorrekta röslängder. Vissa åtgärder har vidtagits för att stärka den centrala valkommissionens övervakning av partifinansiering, men enligt bedömare från civilsamhället är åtgärderna otillräckliga och sanktionerna svaga.

Kvinnor är underrepresenterade i de politiska partierna, särskilt på högre poster. Enligt vallagen ska minst 40 procent av vallistorna bestå av det underrepresenterade könet, men i folkvalda församlingar på stats- och entitetsnivå är andelen kvinnor endast cirka 20 procent. Jämfört med de tre konstituerande folkgrupperna är landets 17 erkända nationella minoritetsgrupper kraftigt underrepresenterade. Exempelvis finns inga representanter för de nationella minoriteterna i det nationella parlamentet.

Det civila samhällets utrymme

Landets komplexa politiska och administrativa struktur försvårar framväxten av ett starkt och integrerat civilsamhälle. Ett harmoniserat rättsligt ramverk för civilsamhället saknas. Civilsamhällesorganisationer har kritiserat proceduren för registrering av föreningar på statlig nivå, som uppges vara lång och byråkratisk.

Ministerrådet har ett rådgivande organ för dialog med civilsamhället och ett formellt samverkansavtal med ett 70-tal civilsamhällesorganisationer. Överlag förblir dock samverkan mellan civilsamhället och myndigheterna svag. Det offentliga stödet till civilsamhället är begränsat, icke-transparent och godtyckligt. Högst bidrag får idrottsföreningar och organisationer för krigsveteraner. Civilsamhällesorganisationer som arbetar med politiskt känsliga frågor såsom krigsbrott och anti-korruption, liksom kvinnors rättigheter och hbtqi-personers rättigheter, uppger att de ofta utsätts för hot och hat.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Omkring 31 500 personer rapporterades saknade efter kriget 1992–1995. Cirka 70 procent av dessa har kunnat identifierats. Fortfarande saknas dock omkring 7 000 personer efter kriget. Institutet för försvunna (MPI)

fortsätter arbetet med identifiering, särskilt av de cirka 3 000 kvarlevor som förvaras på bårhus. Den fond för familjer till saknade som etablerats genom lagen om saknade har ännu inte tillräckliga medel för att verka.

Det finns tre kriminalvårdssystem i landet. Fångelseförhållandena varierar i olika delar av landet men når generellt inte upp till EU-standard. 2019 tog Ombudsmannen för mänskliga rättigheter i Bosnien och Hercegovina emot 129 klagomål från intagna om förhållandena på häkten och i fängelser. Majoriteten av klagomålen rörde vanvård, illa fungerande sjukvård och våld - både från personalens sida och mellan de intagna. Även om situationen uppges ha förbättrats förekommer det fortfarande att män, kvinnor och ungdomar inte hålls åtskilda. Unga som frihetsberövas riskerar att placeras tillsammans med vuxna, särskilt i häkten och i polisstationernas förvar. Det förekommer uppgifter om polisvåld, främst i samband med gripanden, under transporter och vid förhör. Oberoende observatörer för mänskliga rättigheter ges obehindrad tillgång till häkten och fängelser. FN:s kommitté mot tortyr uppmanade 2017 landet att utse en nationell mekanism med ansvar för genomförandet av FN:s tortyrkonventions fakultativa protokoll om förebyggande av tortyr (OP-CAT). Mekanismen har ännu inte fullt ut etablerats.

Landet är ursprungs-, genomfarts- och destinationsland för människohandel för sexuell ändamål, tvångsarbete, tiggeri och tvångsäktenskap. *Global Slavery Index 2020* uppskattar att cirka 12 000 personer i landet lever i någon form av modernt slaveri. 80 procent av dessa är kvinnor och flickor. Romer är överrepresenterade i statistiken och många är minderåriga. Den straffrättsliga regleringen av människohandel är inte harmoniserad mellan statlig nivå och entitetsnivå. I januari 2020 antog ministerrådet en strategi för att motverka människohandel.

Dödsstraff

Dödsstraff avskaffades helt 2001 på statsnivå. Republika Srpska har haft kvar dödstraff i sin grundlag, men ingen tillämpning har angivits i brottsbalken. 2020 upphävde konstitutionsdomstolen bestämmelsen om dödsstraff i Republika Srpskas lagstiftning.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Inga fall av politiskt motiverade frihetsberövanden rapporterades under 2019–2020. Däremot infördes inskränkningar i rörelsefriheten med anledning av coronapandemin. Exempelvis förbjöds personer över 65 och under 18 år att alls röra sig utanför hemmet under i en dryg månad under pandemin våren 2020. Den 22 april 2020 slog landets konstitutionsdomstol fast att inskränkningarna var oproportionerliga. En tid efter det tilläts både personer över 65 och under 18 att lämna hemmet under vissa tider och dagar. Även migranter förbjöds tidvis att röra sig utanför de mottagningscentra i kantonen Una Sana där de vistades, vilket bland annat kritiserades av Amnesty.

Fortfarande finns cirka 1 000 kvadratkilometer aktiva minfält i landet vilket begränsar rörelsefriheten för mer än en halv miljon invånare. Hundratals personer har avlidit och tusentals skadats i minolyckor sedan kriget.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Lagar som reglerar yttrande-, press-, - och informationsfrihet håller god standard och landet har utvecklade mekanismer för mediernas självreglering. Det finns ett pressråd som kan ta emot klagomål och en myndighet för kommunikationsreglering som ansvarar för licenser och sändningstillstånd. I praktiken är dock situationen för pressfriheten problematisk. Mediernas oberoende kan ifrågasättas och tillgången till information är begränsad. Journalister utsätts för hat, hot och politisk påverkan, vilket leder till en omfattande självcensur i känsliga frågor. Liksom andra länder har Bosnien och Hercegovina sett en ökning av hot och hat på internet, inte sällan framförda anonymt. Enligt landets journalistförbund rapporterades 56 fall av inskränkningar av journalisters rättigheter år 2019, däribland åtta dödshot och tio fall av politiska påtryckningar. Det förekommer att politiker och andra ledare stämplar kritik som hatbrott eller landsförräderi. Journalister stäms i ökad utsträckning i domstol, ofta med mycket höga skadestånd som följd. Förtal är avkriminaliserat sedan 2002, men förtalsregleringar används i civilmål i syfte att begränsa journalisters yttrandefrihet.

Utbudet av massmedia och mediernas rapportering följer till stor del

etniska skiljelinjer. Regleringen av finansiering av medier är bristfällig och ägarförhållandena i mediesektorn oklara. Medier finansieras ofta av partier, privatpersoner och lokala regeringar. De tre statliga public service-kanalernas oberoende är inte säkrat. Politiska tillsättningar av chefer och brist på hållbar finansiering skapar dåliga förutsättningar för oberoende, granskande journalistik. Landet rankas på plats 58 i *Reportrar utan gränsers* pressfrihetsindex 2021. Enligt ombudsmannen för mänskliga rättigheter varierar möjligheten att få tillgång till allmänna handlingar mellan myndigheter. Rätten till information uppges ha begränsats ytterligare under pandemin. Desinformation är vanligt förekommande.

Rätten till mötes- och föreningsfrihet

Mötes- och föreningsfrihet garanteras i lag och respekteras generellt. Det rättsliga regelverket är dock fragmentiserat, med tio olika lagar i entiteterna och distrikten. I juli 2020 antogs, i linje med EU-standard och OSSE-rekommendationer, en lag om fredliga sammankomster som utökade mötesfriheten i Brčko-distriktet. I Federationen pågår ett arbete med att ta fram motsvarande lagstiftning.

Redan innan pandemin rapporterade *Civil Rights Defenders* om ökade inskränkningar och kränkningar av mötesfriheten i landet. Vid flera tillfällen uppges människorättsförsvares konton på sociala medier ha övervakats för att förhindra mobilisering. Inlägg på sociala medier har även använts som bevisning för att väcka åtal mot människorättsförsvare. I Republika Srpska har myndigheterna förbjudit sammanslutningen "Rättvisa för David" som skapades efter att en 21-åring misstänktes ha dödat av polisvåld 2018.

Religions- och övertygelsefrihet

Religionsfrihet garanteras i lag och lagstiftningen för registrering av trossamfund liknar den för civilsamhällesorganisationer. Enligt lagen kan en grupp på minst 300 vuxna medborgare registrera ett samfund eller kyrka genom en skriftlig ansökan till Justitiedepartementet. Religiöst motiverade övergrepp och diskriminering tar sig uttryck i hatpropaganda, våld och förolämpande graffiti. Personer som tillhör religiösa minoriteter fortsätter att rapportera om diskriminering. Det interreligiösa rådet har

dock rapporterat att attacker mot religiösa byggnader minskat väsentligt under de senaste åren; 2019 rapporterades tio fall.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

Bosnien och Hercegovina har ratificerat Internationella arbetsorganisationens (ILO) åtta centrala konventioner. Rätten att bilda och ansluta sig till fackföreningar och att strejka stadgas i lagar på entitetsnivå, men kontrollen av efterlevnaden är svag. Det förekommer att fackligt anslutna hotats med uppsägning på grund av sitt engagemang, trots att detta är straffbart. Fackföreningarnas oberoende från den politiska makten varierar. Barnarbete är förbjudet enligt lag och minimiåldern för anställning är 15 år. Många minderåriga på landsbygden arbetar dock i jordbruket.

Diskriminering och segregering på arbetsmarknaden - inte minst utefter etniska linjer - är ett utbrett problem. Omkring 40 procent av arbetskraften arbetar i den informella sektorn. Under pandemiåret 2020 steg arbetslösheten och uppgick i januari 2021 till 33,8 procent enligt IMF. Ungdomsarbetslösheten var drygt 40 procent år 2020.

Opinionsundersökningar visar att ungdomar anser att socialt kapital och politiska kontakter utgör de allra viktigaste faktorerna för att få ett jobb. Många unga väljer att emigrera till främst EU-länder för att söka arbete. Arbetslösheten och den sociala utsattheten är betydande bland personer som tillhör den romska minoriteten.

Endast 40 procent av landets kvinnor i arbetsför ålder har en inkomstbringande sysselsättning, varav majoriteten arbetar inom servicesektorn. I genomsnitt tjänar kvinnor omkring 20 procent mindre än män. Nepotism, könsdiskriminering och sexuella trakasserier i arbetslivet är vanligt förekommande. Kvinnor är underrepresenterade på ledande positioner i förvaltningen och i näringslivet.

Trots lagstadgade minimilöner som ligger över inkomstfattigdom i Federationen och Republika Srpska, tjänar omkring 30 procent av befolkningen så lite att de bedöms löpa risk att drabbas av fattigdom.

Koncept såsom företags miljömässiga och sociala hållbarhet är alltså relativt okända i näringslivet, med vissa undantag.

Rätten till bästa uppnåeliga fysiska och mentala hälsa

Bosnien och Hercegovinas sjukvårdssystem är uppdelat mellan entiteterna och kantonerna. Överlag är det svårt att få tillgång till grundläggande vård, specialistvård och i vissa fall medicin utanför de större städerna. Medellivslängden i landet är 77 år (en ökning med nästan sju år sedan 1990), 80 år för kvinnor och 74 år för män. Barnadödligheten och mödradödligheten är relativt låg, med fem per 1000 barn respektive tio mödrar per 100 000 födselar. Barnadödligheten bland romer är fyra gånger högre än i den övriga befolkningen.

Vissa vårdcentraler anställer endast personal som tillhör den etniska majoriteten i området och skyltar med symboler typiska för respektive etnisk grupp. Detta resulterar i att folkgrupper som är i minoritet i dessa områden söker sig till andra orter för sjukvård. Personer som tillhör den romska minoriteten är särskilt utsatta.

Enligt *International Planned Parenthood Federation* (IPPF) använder knappt tolv procent av kvinnorna moderna preventivmedel. Endast gynekologer kan skriva ut preventivmedel och kostnaderna är höga. Abort är lagligt under de första tio veckorna av graviditeten men tillgängligheten till säker abort är begränsad. Medicinsk abort är inte tillgänglig. Sex- och samlevnadsundervisningen skiljer sig mellan entiteter och kantoner. Det lokala styret avgör om och i vilken utsträckning sådan undervisning ingår i undervisningen. Generellt är medvetenheten kring sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter låg.

Den kraftigt förorenade luften i storstäderna är en hälsofara. Enligt WHO är Bosnien och Hercegovina ett av de länder i världen med högst andel dödsfall orsakade av förorenad luft. Lagar som reglerar utsläpp och certifikat för tillstånd att sälja produkter som bidrar till förorening av luften finns. Tillsynen är dock bristfällig och påföljderna ringa.

Många invånare traumatiserades av kriget på 1990-talet. Den psykiatriska vården har varit bristfällig, men har förbättrats i och med öppnandet av ett flertal specialistkliniker. Brister kvarstår vad gäller det rättsliga

ramverket och förhållanden inom psykiatrisk tvångsvård vilket påtalats av FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättningar.

Rätten till utbildning

Grundskolan i Bosnien och Hercegovina är obligatorisk och avgiftsfri. Kostnader tillkommer för bland annat läromedel, men undantag görs för elever från familjer med låga inkomster och elever som tillhör en nationell minoritet, exempelvis romer. Det är endast i Brčko-distriktet som alla elever förses med läromedel och fri transport till skolan. Enligt UNESCO är ca tre procent av befolkningen, de flesta kvinnor och flickor, illitterata. Enligt EU-kommissionen slutför 97 procent av barnen grundskolan. För romska barn är motsvarande andel 69 procent.

2018 deltog Bosnien för första gången i OECD:s PISA-undersökning. Resultaten visade att eleverna låg tre år efter OECD:s genomsnitt. Fler än hälften sakade grundläggande kunskaper i språkförståelse, matematik och naturvetenskap.

Landet har en decentraliserad utbildningsstruktur med skilda läroplaner i landets olika delar. Bland annat språk-, religions- och historieundervisningen skiljer sig åt, inklusive undervisningen om kriget på 1990-talet. Systemet med ”två skolor under ett tak” tillämpas i 50 skolor i Federationen, trots att Högsta domstolen i Federationen slagit fast att det är diskriminerande. Systemet innebär att bosniakiska och bosnienkroatiska elever går i samma skola, men är fysiskt separerade och följer olika läroplaner. Inga framsteg har gjorts för att stoppa den etniska segregationen i utbildningssystemet.

En revidering av Republika Srpskas läroplan 2014–15 medförde bland annat att det språk som tidigare kallades ”bosniska” nu ska kallas ”bosniakiska” eller ”det bosniakiska folkets språk”, vilket kopplar språket närmare etniciteten. I de kommuner som tillämpar den nya läroplanen bojkottar många bosniakiska elever skolorna. I december 2019 konstaterade Högsta domstolen i Republika Srpska att bosniakiska elever diskriminerats avseende rätten till utbildning. Domstolen krävde att skolan i Vrbanjci skulle introducera ämnen från den bosniakiska läroplanen för dessa elever. Detta beslut har ännu inte genomförts.

Landets åtta universitet är uppdelade enligt etniska skiljelinjer. I två kantoner finns lagstiftning som innebär att valda politiker har rätt att på eget bevåg anställa och avskeda universitetspersonal.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Bosnien och Hercegovina rankades på plats 73 av 189 stater i UNDP:s senaste index för mänsklig utveckling från 2020. Skillnaderna i inkomst och ekonomiskt kapital i landet är stora. Tillgången till rent vatten bedöms som tillfredsställande i städer och urbana områden (där omkring 88 procent av befolkningen bor). 65 procent av befolkningen är uppkopplade mot vattenreningsverk, men mindre än tre procent av det uppsamlade avloppsvattnet renas. Många av personer som tillhör den romska minoriteten saknar tillgång till rent vatten och elektricitet.

Rätten för flyktingar och internflyktingar att återvända till sina hem efter kriget regleras bland annat i Daytonavtalet och har varit en viktig fråga sedan krigsslutet. Fortfarande finns omkring 96 000 internflyktingar i landet varav cirka 3 000 ännu bor i tillfälliga förläggningar enligt UNHCR. Återvändande till områden som blivit etniskt rensade upplever diskriminering och attacker på sin egendom. Romer har särskilda problem att återfå egendom, inte minst på grund av brist på dokumentation.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna

Kvinnor har enligt lag samma rättsliga status som män, inklusive inom familjerätten, äganderätten och arbetsrätten. En jämställdhetsmyndighet bevakar kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna, och det finns en handlingsplan för jämställdhet för perioden 2018–2022. Trots detta förekommer diskriminering av kvinnor på flera plan och frågan är inte prioriterad på den politiska dagordningen.

Samhället i stort präglas av patriarkala strukturer, vilket gör att kvinnans ställning ofta är underordnad mannens både offentligt och privat. Män står exempelvis för den absoluta merparten av egendomsinnehav i landet och det är vanligt förekommande att det är mannen som står som ensam registrerad fastighetsinnehavare för familjens bostad. Kvinnor är

underrepresenterade på ledande befattningar i politik, förvaltning och näringsliv.

Våld i hemmet och könsrelaterat våld är kriminaliserat men ses ofta som en familjeangelägenhet. Kvinnor som utsätts för våldtäkt drabbas av fördomar och stigmatisering från omgivning och myndigheter, vilket leder till att många inte anmäler brottet. Hälften av alla kvinnor över 15 år uppger att de har utsatts för psykiskt, fysiskt eller sexuellt våld, enligt OSSE, men bara 5,5 procent anmälde händelsen eller bad om socialt stöd. Precis som på andra håll uppges att våld i hemmet och könsrelaterat våld har ökat kraftigt under pandemin. De flesta skyddsboenden är underfinansierade.

Enligt EU-kommissionens senaste framstegsrapport är lagstiftningen i landet ännu inte till fullo i enlighet med Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet, Istanbulkonventionen. 2019 etablerade ministerrådet en styrkommitté för uppföljning av genomförandet Istanbulkonventionen. I september 2019 antog Republika Srpska reviderad lagstiftning som innebär att våld i hemmet definieras som ett brott istället för en förseelse.

Ministerrådet antog i augusti 2018 en handlingsplan för kvinnor, fred och säkerhet 2018–2022.

Barnets rättigheter

Det finns omkring 1700 barn i landet som saknar föräldrars omsorg. Arbete pågår med att reformera landets skyddssystem för dessa barn, från institutionsplacering till familjehemsplaceringar. Barnaga är vanligt förekommande, även om statistiken är bristfällig. Enligt UNICEF har hälften av alla barn mellan 2–14 år utsatts för våld i hemmet. Barnaga inom familjen är förbjudet i Republika Srpska men inte reglerat på nationell nivå eller i Federationen och Brčko-distriktet. 2019 tog den nationella ombudsmannen emot 198 klagomål rörande barns rättigheter. Det förekommer att barn utsätts för människohandel, sexuellt utnyttjade och organiserat tiggeri. Under kriget på 1990-talet användes tusentals barn för militära ändamål. Idag är sådan rekrytering kriminaliserad. Det finns ännu ingen lag mot sexuell exploatering av barn. Barnäktenskap förekommer. Staffbarhetsåldern är 14 år.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Etnonationalistiska politiker cementerar den etniska åtskillnad som blev ett resultat av 1990-talets krig och tar stöd av det konstitutionella system med tre konstituerande folkgrupper som förstärktes med Daytonavtalet. De tre konstituerande folkgrupperna har särskilda rättigheter i de delar av landet där de är i minoritet. Dessa rättigheter varierar på entitets- och kantonnivå. Till exempel erkänns bosnienserber inte som en konstituerande grupp i två kantoner. I Republika Srpska upplever bosniaker och bosnienkroater diskriminering och i Federationen upplever bosnienserber diskriminering.

Förutom de konstituerande folkgrupperna finns 17 erkända nationella minoriteter som har vissa kulturella, religiösa, utbildningsmässiga, sociala, ekonomiska och politiska rättigheter. Personer som tillhör dessa minoriteter, totalt cirka tio procent av befolkningen, saknar emellertid många av de politiska rättigheter som tillkommer personer som tillhör de konstituerande folkgrupperna och utesluts från va politiska och offentliga institutioner. Europadomstolen fastslog 2009 att grundlagens regler om landets presidentråd och parlament strider mot de mänskliga rättigheterna då endast personer från de tre konstituerade folkgrupperna kan väljas till dessa. Vissa reformer har gjorts för att personer som tillhör minoriteter ska få större inflytande i det offentliga livet. Exempelvis har rådsförsamlingar för nationella minoriteter inrättats i parlament på stats- och entitetsnivå.

Såväl personer som tillhör minoriteter som personer från de tre konstituerande befolkningsgrupperna utsätts för hatbrott. Ett hundratal fall per år rapporteras av Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa, OSSE. Återvändande efter kriget är särskilt utsatta.

Romer utgör den största minoriteten i landet och den mest ekonomiskt, socialt och politiskt marginaliserade. Deras åtnjutande av en lång rad mänskliga rättigheter, garanterade i den bosniska grundlagen, är mycket bristfälligt, särskilt när det gäller landrättigheter och tillgången till bostäder, hälsovård, utbildning och arbete. En romsk styrelse har etablerats i det statliga ministerrådet, men har väldigt lite inflytande i praktiken.

Hbtqi-personers åtnjutande av mänskliga rättigheter

Lagen förbjuder diskriminering på grund av sexuell läggning och könsidentitet. Efterlevnaden är dock bristfällig och hbtqi-personer utsätts fortsatt för hot, våld och diskriminering. Organisationen *Sarajevo Open Center* dokumenterade ett hundratal fall av hets mot folkgrupp, hatbrott och diskriminering under 2019. I familjelagstiftningen på entitetsnivå erkänns varken samkönade äktenskap eller partnerskap. Transpersoner saknar möjlighet att genomgå könskorrigering operationer i landet. Socialförsäkringssystemet ersätter inte kostnader för en operation som genomgått utomlands.

Flyktingars och migranternas rättigheter

Flyktingar har enligt lag rätt att söka asyl. Under tiden som säkerhetsministeriet behandlar ansökan har asylsökande rätt till uppehälle och skydd. Lagstiftningen är i allt väsentligt i enlighet med internationell standard, men systemet lider av brist på kapacitet. Detta har blivit alltmer påtagligt de senaste tre åren, i takt med att allt fler flyktingar och migranter sökt sig till landet på väg mot EU. Under 2020 har nationella och lokala myndigheter haft svårt att tillhandahålla mottagningscenter. Likaså är registrering av migranter, stöd till värdsamhällen och integrerad gränskontroll eftersatt. Migrationsfrågan är politiserad och hanteringen präglas av bristande samordning mellan stats-, entitets- och kantonnivå samt misstänkliggörande av flyktingar och migranter. Det politiska ledarskapet i Republika Srpska nekar fortsatt asylsökande skydd i entiteten.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Lagstiftning finns för att förhindra diskriminering av personer med funktionsnedsättning, även om enhetliga definitioner saknas. Trots detta är diskriminering vanligt förekommande, och personer med funktionsnedsättning tillhör fortfarande de mest utsatta i landet. Bristande tillgänglighet gör att personer med funktionsnedsättning i stor utsträckning utesluts från det offentliga rummet. Barn med funktionsnedsättning har svårt att få tillgång till lagstadgad skolundervisning. Sociala och medicinska inrättningar är dåligt anpassade. Landet rekommenderas av FN:s kommitté för rättigheter för personer

med funktionsnedsättning att stärka skyddet för kvinnor och tvångsintagna med funktionsnedsättning.

Kvinnor med funktionsnedsättning löper störst risk att utestängas från arbetsmarknaden, oavsett typ av nedsättning. Arbetsgivarna prioriterar krigsveteraner med funktionsnedsättning, en grupp som främst består av män. Federationen har antagit en strategi för att stärka rättigheterna för personer med funktionsnedsättning 2016–2021 och Republika Srpska har antagit en strategi för att stärka det sociala skyddet för samma grupp 2017–2026. I Brčko-distriktet uppges situationen för personer med funktionsnedsättning ha förbättrats. Entitetsregeringarna har även avsatt medel för arbetsträning.

VII. Exempel på svenskt och internationellt arbete rörande mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Bosnien och Hercegovina

Regeringens demokratisatsning, som går ut på att Sverige i alla sammanhang ska stå upp för demokratiska principer, arbeta för att stärka demokratin och uttrycka kritik när den brister, genomförs också i Bosnien och Hercegovina. Sverige verkar för stärkt skydd av de mänskliga rättigheterna inom ett antal fokusområden såsom anti-diskriminering, jämställdhet, hbtqi-personers rättigheter, mediefrihet och rätten till en tillfredsställande levnadsstandard. Sverige ger bland annat stöd till *International Commission on Missing Persons (ICMP)* för att identifiera saknade efter kriget 1992–1995, till *Sarajevo Open Centre* som bland annat arbetar för hbtqi-personers rättigheter och till *MyRight* för att stärka flickor och kvinnors deltagande i funktionsrättsrörelsen i landet. Sverige stödjer även organisationerna *CIN* och *Buka* för oberoende journalistik, inklusive korruptionsbevakning. *Mine Action Group (MAG)* bedriver med medel från bland andra Sverige minröjning i landet vilket bidrar till förbättrad levnadsstandard och rörelsefrihet.

Sverige ger ett omfattande stöd till arbetet för kvinnors och flickors rättigheter genom stöd till *UN Women*, lokala jämställdhetsinstitutioner och civilsamhället. En stor del av detta handlar om att bekämpa våld mot kvinnor där det, förutom stöd till ett starkare socialt skydds nät, ingår att stärka kvinnors rättssäkerhet i brottmål, bland annat genom utbildning av domarkåren i jämställdhet och jämställdhetsanalys av domstolsprocesser.

EU:s förmedlemskapsstöd (IPA) fokuserar på att stärka enskildas tillgång till rättvisa, förbättra effektiviteten i rättsväsendet och bekämpa korruption och organiserad brottslighet. Även yttrandefrihet, kvinnors rättigheter, hbtqi-personers och rättigheter för personer som tillhör minoriteterna är centrala frågor. Under 2018 beviljades omkring 900 000 euro från *European Instrument for Democracy and Human Rights* för projekt för att stärka civilsamhället, kvinnors rättigheter, barnets rättigheter, motverka diskriminering av äldre samt förstärkt ansvarsutkrävande.

I den senaste granskningen av Bosnien och Hercegovina 2019 i den universella granskningsmekanismen (UPR) vid FN:s råd för mänskliga rättigheter gav Sverige rekommendationer som bland annat berörde mediefrihet, kvinnors politiska representation och anti-korruption.

VIII. Ratificering av centrala konventioner om mänskliga rättigheter

Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)* ratificerades år 1993. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt och det fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet ratificerades år 1995 respektive år 2001.

Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)* ratificerades år 1993. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 2012.

Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (ICERD)* ratificerades år 1993.

Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* ratificerades år 1993. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 2002.

Konventionen mot tortyr, *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* ratificerades år 1993. Art.

22 om den enskilda klagorätten ratificerades år 2003. Det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr ratificerades år 2008.

Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)* ratificerades år 1993. Det tillhörande protokollet om barns indragning i väpnade konflikter ratificerades år 2003. Det tillhörande protokollet om handel med barn och barnpornografi ratificerades år 2002. Det tillhörande protokollet om barnets rätt till ett kommunikationsförfarande ratificerades år 2018.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)*, ratificerades år 2010. Det tillhörande protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 2010.

Konventionen mot påtvingade försvinnanden, *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances (CED)*, ratificerades år 2012. Art. 31 om enskild klagorätt ratificerades år 2012.

Migrantarbetarkonventionen, *International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families (CMW)*, ratificerades år 1996.

Flyktingkonventionen, *Convention Relating to the Status of Refugees* och det tillhörande protokollet ratificerades år 1993.

Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *Rome Statute of the International Criminal Court (ICC)* ratificerades år 2002 men sedan 2013 finns ett bilateralt immunitetsavtal med USA som förhindrar att länderna utlämnar varandras medborgare till domstolen utan bådads medgivande.

Regionala instrument

Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna, *The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR)* ratificerades år 2002.

Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter, *Framework Convention for the protection of National Minorities*, ratificerades år 2000.

Europeiska stadgan om landsdel- eller minoritetsspråk, *European Charter for Regional or Minority Languages*, ratificerades år 2010.

Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet, *Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, ratificerades år 2013.